

Østnordisk filologi
– nu og i fremtiden

Redigeret af
Jonathan Adams

SELSKAB FOR ØSTNORDISK FILOLOGI

Jonathan Adams (red.): Østnordisk filologi – nu og i fremtiden

Selskab for østnordisk filologi, nr. 1
Universitets-Jubilæets danske Samfund, nr. 587

Tilsyn: Eva Skafte Jensen
Bogen har desuden været underkastet anonym fagfællebedømmelse

Udgivet med støtte fra Lillian og Dan Finks Fond

Printed in Denmark by
Tarm Bogtryk a/s
ISBN 978-87-7674-868-5

Kommissionær: Syddansk Universitetsforlag

Omslagsdesign: Niels Jørgen Pedersen
Omslag: Cod. Holm. K 47, bl. 1r; prologen til Ivan Løveridder.
Se <http://middelaldertekster.dk/ivan-loeveridder/1>.
Originalen tilhører Kungliga biblioteket, Stockholm.

Selskab for østnordisk filologi
ostnordiskfilologi.wordpress.com

Universitets-Jubilæets danske Samfund
Christians Brygge 1
1219 København K
ujds.dk

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M
Tlf. 6615 7999
universitypress.dk

9. SCHACKTAVELSLEK OCH INTERTEXTUELL DIALOG I AM 191 FOL. OCH COD. HOLM. D 3

MASSIMILIANO BAMPI

En stor del av den fornsvenska litteraturen finns som bekant bevarad i ett fåtal samlingshandskrifter från 1400-talet, som på grund av både innehållsliga och layoutmässiga faktorer har betecknats inom forskningen som lekmannahandskrifter (Carlquist 2002: 40–46). De viktigaste av dessa handskrifter, dvs. de som bidrar till att ge oss insikt i vilka texter som samlades och lästes inom lekmannakretsar i det medeltida Sverige, är Cod. Holm. D 4, Cod. Holm. D 3, Cod. Holm. D 4a och AM 191 fol.

De texter som ingår i de nämnda samlingarna tillhör olika genrer och har sina rötter i olika litterära och språkliga traditioner. Bland dem intar översatta texter en viktig plats, vilket är ett tydligt tecken på att översättningsverksamheten spelade en stor roll sedan *Eufemiavisornas* tillkomst på 1300-talet (Carlquist 1996; Bampi 2007). En av dessa översättningar är den s.k. *Schacktavelslek*, som bygger på en latinsk förlaga – *Liber de moribus hominum et officiis nobilium ac popularium super ludo schacorum* (hädanefter förkortad *De ludo schacorum*) av dominikanern Jacobus de Cessolis – samt på den medellågtyska *Meister Stephans Schachbuch*, såsom Blomqvist (1941: 23; 32–42; 66–100) har visat.

De ludo schacorum skrevs omkring 1300 (Plessow 2007: 49–51) i norra Italien och blev översatt till olika språk under medeltiden. Den latinska versionen föreligger i ett flertal handskrifter, varav en finns bevarad i Strängnäs. Olle Ferm (2005: 284) påpekar att denna version, som skrevs någon gång på 1430-talet, skulle kunna ligga till grund för den fornsvenska översättningen. Den andra källa som användes av upphovsmannen till vår text, den så kallade *Meister Stephans Schachbuch*, bygger i sin tur på *De ludo schacorum* och dateras till 1357–1375 (Plessow 2007: 76–78).

De ludo schacorum och dess översättningar kan betecknas som en lärobok med allegoriskt och moraliskt syfte. Författaren använder schackspelet som mönster för en sedelärande framställning av de olika samhällsständerna, vilka representeras i boken av schackpjäserna. Genom ett antal exemplariska berättelser av olika proveniens beskriver författaren hur varje stånd borde bete sig. Såsom framgår också av titeln (*de officiis nobilium*) lägger detta verk särskilt stor vikt vid att framställa frälsets dygder och roll inom samhället. Detta är utan tvivel av stort intresse för det fornsvenska material som vi kommer att undersöka i det följande.

Den fornsvenska *Schacktavelslek* är daterad till 1460-talet (Ferm 2005: 281) och föreligger i två handskrifter, A och B. Hs. A är bevarad i Cod. Holm. D 3 (eller *Fru*

Elins bok, så som den brukar kallas), medan den andra ingår i AM 191 fol. (den s.k. *Codex Askabyensis*).

Enligt manuskriptet tillhörde D 3 en adelsdam: en fru Elin som omtalas i det avslutande stycket av *Herr Ivan*, den första texten i samlingen. Sedan Kornhalls studie (1959: 45) råder det enighet om att denna fru Elin var Elin Gustavsdotter (Sture), dotter till Gustav Algotsson, som enligt Bengt R. Jonsson (2010: 118) förmodligen var ägare till ett annat viktigt manuskript, Cod. Holm. D 4. Denne Gustav Algotsson var gift med fru Märta Ulfdotter som ägde Cod. Holm. D 4a, den så kallade *Codex Vere-lianus*. Patrik Åström (1997: 243–246) har visat att D 3 dateras till 1488 snarare än till 1476, som forskare tidigare har varit benägna att tro.

Fru Elins bok innehåller huvudsakligen profana texter av olika slag:

- Iwan och Gerwian, s. 3–168
- Karl Magnus och hans tolf Kämpar, s. 196–212
- Stora Rimkrönikan, s. 213–345
- Flores och Blanzeflor, s. 345–407
- Af Nampnlös ok Falentin, s. 407–461
- Hertig Fredrik af Normandie, s. 461–542
- Tungulus riddare i Ybarnia, s. 542–558
- Lilla Rim-Krönikan, s. 559–572
- Prosaiska Krönikan, s. 572–591
- Aff abotum alle skæmptan myklæ, s. 591–593
- Skafftavils leek, s. 593–596
- Två Legender om St. Anna, s. 627–635
- Järtecken om jungfru Maria, s. 636–641¹

”Innehållet i D 3 är således till övervägande delen höviskt präglat”, som Carlquist (2002: 109) sammanfattningsvis påpekar.

Det andra manuskriptet, AM 191 fol., är mer problematiskt än D 3. Handskriften är betydligt svårare att datera, även om det finns ett par anmärkningar i den som möjliggör att sätta *terminus ante quem* till 1492. Enligt en notis på fol. 49r var Johannis Gerardi, kaplanen i Askeby kloster, ägaren till handskriften kring 1492:

---

1 Jfr Wiktorsson 2007: 4–5.

Anno dominj M cd x cij feria 31 infra octauas
omnium sanctorum hore decima ante
prandivm Et est liber dominj johannis
gerardi cappellani monasterij
askaby Et habentur in isto libro
primo de ludo scakariorum/ liber
blanzaflor / De septem sapienti
bus Et de rege magno karulo

Jag återkommer till denna notis senare. Ett större problem med AM 191 består i att bestämma vilken publik som den riktade sig till. Innehållet är nämligen heterogent. Handskriften är präglad av en märklig blandning av såväl profana texter (t.ex. *Flores och Blanzeflor* och *Karl Magnus*) som religiösa verk av olika slag, något som framgår av följande översikt:

- Schacktavelslek, fol. 1r-35r
- Carolus filius Philippi, fol. 36v
- Karl Magnus, fol. 37r-49r
- Konung Alexander, fol. 37r-49r
- De amico et amelio duobus focijs, fol. 58v-66v
- Flores och Blanzeflor, fol. 67r-89r
- De vno peccatore qvi promeruit graciã, fol. 89r-93r
- Annalistiska uppteckningar från år 1497, fol. 93v
- En svensk krönika, fol. 94r-107r
- Den lilla svenska rimkrönikan, fol. 107v-112r
- I mith hiærthæ, fol. 112v-113r
- Tiil minnes, fol. 113v
- Mariabön, fol. 114v
- Om den heliga Birgitta och hennes släkt, fol. 115r-123v
- Sju vise mästare, fol. 126r-137v²

Bland de texter som dyker upp i *Codex Askabyensis* intar *Sju vise mästare* i flera hänseenden en mellanställning. Detta verk är nära besläktad med *Schacktavelslek*, som Blomqvist (1941) med rätta har påvisat. Trots de uppenbara svårigheterna med att med säkerhet identifiera publiken har Per-Axel Wiktorsson (2007: 14–15) övertygande

---

2 Jfr Wiktorsson 2007: 11.

kunnat visa att uppdragsgivaren till *Codex Askabyensis* med all sannolikhet tillhört en stormannamiljö i Östergötland, där klostret Askeby låg. I min studie av *Sju vise mästare* (2007) har jag kommit till slutsatsen att åtminstone en del av textbeståndet i handskriften (*Flores och Blanzeflor, Karl Magnus, Schacktavelslek, Sju vise mästare* m. fl.) pekar på en aristokratisk publik. Om man utgår ifrån att nunnorna i klostret, liksom i andra kloster i landet,³ till en viss del var adelsdamer, är det inte orimligt att tänka sig att några texter i samlingen skulle ha använts av kaplanen för nunnornas edifiering. Vissa drag i *Sju vise mästare* tyder t.ex. på att texten var avsedd för en kvinnlig publik som var van vid de höviska värderingarna (Bampi 2014: 251–257).

Schacktavelslek har uppmärksammats i tidigare forskning övervägande som ett enskilt verk. Under de senaste åren har den undersökts främst utifrån det historiska och socio-kulturella sammanhang i vilket det antas vara skrivet, såsom Olle Ferns studier (2005; 2012) visar. En undersökning av *Schacktavelslek* som utgår ifrån att detta verk ingår i två samlingshandskrifter saknas emellertid och vore därför synnerligen önskvärd.

I sin studie av samlingshandskrifter i det medeltida Sverige har Jonas Carlquist betonat vikten av att studera ett manuskript i dess helhet: ”Är det möjligt” – frågar sig Carlquist – ”att i det medeltida materialet skilja ut ett enskilt verk i en samlingshandskrift eller ska samlingshandskriften i sig själv betraktas som ett verk” (2002: 10)?

Denna grundläggande frågeställning tar fasta på det faktum att varje text som ingår i en samling är intressant inte bara i sig utan också som en del av en intertextuell dialog som involverar flera texter. Huvudsyftet med föreliggande bidrag är således att visa hur en intertextuell läsning av *Schacktavelslek* i Cod. Holm. D 3 och AM 191 fol. gör det möjligt att spåra vissa gemensamma drag inom båda manuskripten som kan bidra till att ge oss insikt i texternas funktion i olika kodikologiska sammanhang samt peka på möjliga tolkningspraxis som bygger på ett intertextuellt angreppssätt.

Utgångspunkten i föreliggande analys är att de texter som utgör samlingen återspeglar ett medvetet projekt att samla verk som motsvarar uppdragsgivarens intressen. Detta antagande får ytterligare stöd av att texternas ordning i stor utsträckning är den ursprungliga i såväl *Fru Elins bok* som i *Codex Askabyensis*. David Kornhall har till exempel visat att de olika verken i D 3 ”utskrivits i samma ordning som de ännu föreligger i” (1959: 43). Om AM 191 fol. vet vi med säkerhet att hand 2, dvs. huvudhanden i handskriften, tillhört kaplanen Johannes Gerardi. Från den notis på fol. 49r

---

3 France påpekar att svenska nunnekloster ”offered an acceptable refuge for members of the higher social strata. They were largely the preserves of the nobility and even royalty, for whom a religious vocation might only be a secondary consideration. Whereas boys were not allowed in Cistercian abbeys, young girls of a certain class were frequently raised in convents” (1992: 171). Om Vreta kloster skriver Beskow: ”Vreta var således till en början inte ett kloster i vår mening utan snarare en plats där aristokratiska damer levde samman i en organisation som hade likheter med klosterlivet. Det verkar överraskande, men dessa kvinnor var inte (har noggranna studier visat) nunnor utan aristokratiska damer som satt i tryggt förvar hos nunnorna för att bli bortgifta” (1999: 35–36).

som nämnts ovan framgår att han avslutade skrivandet av *Schacktavelslek*, *Flores och Blanzefflor*, *Sju vise mästare* och *Karl Magnus* vid det klockslog som nämns i notisen. Om de övriga arbetena i handskriften skriver Per-Axel Wiktorsson:

Först i ett senare skede verkar övriga arbeten, t.ex. Konung Alexander och krönikeverken ha kommit till. Kanske har dessa arbeten lagts till i samband med att hand 2 år 1497 (eller eventuellt senare) har skrivit en notis på fol. 93. – Detta bör betyda att hand 2 en gång har skrivit *Sju vise mästare*, men att detta arbete har gått förlorat och skrivits på nytt av hand 1. Troligen har därefter slutet ånyo gått förlorat.

(Wiktorsson 2007: 13)

Låt oss nu närmare definiera *Schacktavelsleks* ändamål och struktur. Texten är skriven på knittelvers – den traditionella versform som införts i Sverige med *Eufemiavisorna* på tidigt 1300-tal – och öppnas med en prolog där författaren förklarar verkets uppkomst och syfte:

swaa böriar jak och tänne bok
som os skref en mäster klok
zerces war hans egit nampn
skaftauils lek han först aafan
för tränne sak then vise man
then förste sak är tänne här
ath i babloniam war en konnung mär
oliwet honom somme kalla
oretwis och grym medh alla⁴ (v. 5–13)

tha fan han aa tässa liist
skaftauels lek och thet war wist
han gefwer j leken tässa läre
hurw huar man skal lefua medh ära (v. 42–45)

hurw the medh ära skulo sik haalla
som märkis medh leksens tauil (v. 49–50)

Prologen utgör den första delen av boken. I den andra delen skildras de större pjäserna: kung, drottning, riddare. Löparen betecknar domaren, tornet ”höga ämbetsman, konungens ställföreträdare” (Blomqvist 1941: 10). I den tredje delen behandlas

---

4 Texten citeras efter Klemming 1881–1882.

de mindre pjäserna. I den fjärde och sista delen beskrivs schackbrädet och reglerna för pjäsernas förflyttning.

Särdraget i texten är, som jag redan har påpekat, dess tydligt sedelärande syfte. Jag skall i det följande fokusera på de större pjäserna i texten, dvs. kung, drottning och riddare. Skälet därtill är att det främst är dessa figurer som återfinns i de övriga verken i båda handskrifterna, vilket givetvis är en viktig förutsättning för en intertextuell läsning av *Schacktavelsek*.

Kungen är den första pjäsen i framställningen. Texten om honom är indelad i två sektioner: den första handlar om hans utseende, den andra (vars titel lyder "De virtute regis") handlar om de dygder som en kung borde uppvisa:

Ok skal en konung säia sandh
hans ordh skal wara en wissare pant
ok skal han haffua rätferdugheyt
som salomon sigher som thet weth
mit härta skal rätferdughet tenkia
ok alla falskhet fraa wenkia (v. 349–354)

Kungens rättvisa tillmäts stor vikt i texten:

Här aff bär konungen storan prijs
at alle säia thet han är wajs
Thy vtan rätwisa är inthe rike
wtan röffwara neste like (v. 389–392)

Stycket om kungen följs av ett annat om drottningen, och detta visar samma struktur som kungens. I synnerhet framhävs att drottningen borde vara vis, kysk, tålmodig och blyg:

Drotningen henne bör wisa wara
ok sith liff til okyskheyt spara
sidelig ok snel j alt sith sinne
hon inthe argt medh list beginne
hon skal sin ffrwr ok jomffrwr skara
medh tokt at lära höwiska wara
Riddara ok swena medh tokt ok ära
göra glada ok haffwa kära
togh ffor wtan al arga listh
här skal wara j engen bristh (v. 475–484)

Dessutom understryker texten drottningens önskvärda beteende mot sin herre:

hon skal ok merkia hwad hon skal sija
fför en onyttu tala eller tija
hon skal medh krafft i sith hjärta hylja
thet hennes herre wil dölja thet skal hon dölja (v. 491–494)

Den del som ägnas åt drottningen är tämligen lång (v. 427–868) och är försedd med ett flertal exempla, vilket är av särskilt intresse med tanke på att D 3 – men förmodligen även *Codex Askabyensis*, som nämnts ovan – utan tvivel var avsedd för en adelsdam.⁵

Därefter följer en sektion om domaren, som bland annat innehåller ett exemplum som hämtats från *Sju vise mästare*, såsom det framgår klart av rubriken på latin (*Aliud exemplum de septem sapientibus*).

Riddarens dygder framställs i följande stycke⁶:

Han skal först wara wijs ok klok
[...]
Oärlig gerning altid fly
ok wänia sik til gudhelig böner
ok bidhia gudh som alt got löner
[...]
Wisdom trohet ok wara mil
thet hörer allom riddarom til
[...]
Tro tha bör enom riddare wara
sinom herra hwart han skal fara (v. 1204, 1212–1214, 1221–1222, 1389–1390)

Framställningen fortsätter och behandlar ytterligare pjäser på schackbrädet, men dessa kommer dock inte att behandlas i föreliggande analys. Jag kommer i det följande att fokusera på den intertextuella dialog som involverar *Schacktavelslek* och flera texter i båda samlingshandskrifterna. I det följande ska jag peka på möjliga förbindelser som bygger på tematiska likheter.

---

5 Blomqvist hävdar att ”kapitlet om drottningen i *Schacktavelslek* får därför betraktas som en ’kvinnopegel’, naturligtvis särskilt för förnämna damer” (1941: 72).

6 Versionen som föreligger i Cod. Holm. D 3 är defekt och avbryts efter v. 1504. Detta betyder att texten i *Fru Elins bok* innehåller delarna om kungen, drottningen och domaren samt endast några rader ur den sektion vars titel lyder ”De fidelitate militum”.

I och med att *Schacktavelslek* framställer olika figurer som tillhör frälset kan den kopplas till de texter i den kodikologiska kontexten som har aristokratiska figurer som huvudpersoner. Sådana texter utgör merparten av textbeståndet i *Fru Elins bok*: först och främst de tre *Eufemiavisorna* men också *Namnlös och Valentin* och *Karl Magnus* bland de narrativa verken. AM 191 innehåller bara en av *Eufemiavisorna*, nämligen *Flores och Blanzeflor*, vilket kan förklaras utifrån antagandet att åtminstone en del av texterna i *Codex Askabyensis* var avsedd för en kvinnlig publik, möjligen de adelsdamer som bodde i klostret. Det är inte förvånande att en sådan berättelse, som slutar med att båda huvudpersonerna, efter att ha gift sig, bestämmer sig för att tillbringa resten av sina liv i kloster, ingår i ett manuskript som ägdes av en kaplan till ett nunnekloster.⁷ Till de texter som skapade en dialog med *Schacktavelslek* i AM 191 hör också *De Alexandro rege*, som hämtats från uppbyggelseskriften *Sjärens tröst*, samt *Sju vise mästare*. Båda dessa verk har gemensamt med *Schacktavelslek* att de består av exemplariska berättelser som har till syfte att fostra publiken, och det är knappast en slump att huvudpersonerna i såväl *Sju vise mästare* som *De Alexandro rege* tillhör den aristokratiska världen.

Det är således lämpligt att peka på ett samband mellan *Schacktavelslek* och dessa verk, som genom att berätta om diverse höviska figurer som rör sig i olika fiktionella världar ger en mall för höviskt beteende (framför allt *Eufemiavisorna*) samt bidrar till att diskutera problem som har att göra med det höviska samhället och med maktutövning, såsom senare forskning har visat (Småberg 2011). Jag tror alltså att det är rimligt att tolka sådana fiktionella texter som *Eufemiavisorna* samt de övriga verken med ett starkt uppbyggande syfte som ytterligare exempel på berättelser av samma slag som de som berättas i *Schacktavelslek*. Att *Eufemiavisorna* förekommer i båda handskrifterna tillsammans med *Schacktavelslek* är intressant också eftersom det hjälper oss att förstå texternas (alltså *Eufemiavisornas*) roll och funktion. På grund av de tematiska förbindelser som knyter samman *Eufemiavisorna* och *Schacktavelslek* kan den sistnämnda anses utgöra den ideologiska bakgrunden mot vilken *Eufemiavisorna* och andra likartade texter i samlingen kan läsas. Det är kanske inte en tillfällighet att den första texten i AM 191 är *Schacktavelslek*, och det faktum att kaplanen nämner den som det första verket i sin notis från 1492 är ett tecken på att en sådan tanke inte är orimlig. Allt detta tyder på att en tolkning som helt skulle utesluta den ideologiska och uppfostrande dimensionen i de tre höviska romanerna vore vilseledande. Det faktum att *Eufemiavisorna* förekommer tillsammans med *Schacktavelslek* i både AM 191 och D 3 tyder på att *Eufemiavisorna* hade en didaktisk funktion.

---

7 Därtill kan tilläggas att *Flores och Blanzeflor* anges i kaplanens notis (se ovan) som "Liber de blanzeflor". Därmed får den kvinnliga figuren i romanen särskilt stor betydelse, vilket kan tolkas som ett ytterligare tecken på att texten med all sannolikhet var riktad först och främst till en kvinnlig publik.

Intresset för kungen och hans maktutövning som man möter i *Schacktavelslek* vittnar om ett uppenbart samband också med de texter som diskuterar olika kungliga modeller genom att berätta om historiska figurer från forntiden. Den intertextuella dialogen involverar inte bara *Karl Magnus* och *De Alexandro rege* utan också de historio-grafiska verken som bevarats i båda handskrifterna: *Lilla rimkrönikan* och *Prosaiska krönikan* finns representerade i de båda, *Erikskrönikan* endast i D 3. Dessa verk utgör ytterligare exempel på hur en kung bör bete sig i utövningen av sitt ämbete. Att de framför allt handlar om Sveriges historia är av avgörande intresse för att förstå *Schacktavelsleks* mångsidighet.

Vår text låter sig emellertid inte bara betecknas som en lärobok som innehåller moraliska instruktioner om hur varje stånd borde bete sig utifrån sin roll i samhället. *Schacktavelslek* är nämligen också präglad av ett flertal yttranden av olika slag om det politiska och sociala läget i Sverige på 1400-talet.⁸ Såsom Gunnar Blomqvist (1941: 110–177) utförligt har visat finns det flera partier i texten som saknar motsvarighet i både den latinska texten och i *Meister Stephans Schachbuch*. Dessa särdrag tyder på att den svenske upphovsmannen anpassade sin översättning till svenska förhållanden genom att skjuta in några anmärkningar och kommentarer som bör tolkas mot den politiska bakgrund som kännetecknar Sverige på 1400-talet, något som följande exempel visar:

haffwer han flere land en eeth
thet opta sker som hwar man weth
tha styre hwart medh inföda men
eller afwndhen wexer thet sigher jak en
ok körer vdhlenska thädan borth
ok konungen radher inthe storth (v. 289–294)

Dessa verser har i tidigare forskning tolkats (Blomqvist 1941: 111–113; Ferm 2005: 313–314) som en anspelning på Erik av Pommerns regeringstid (1412–1439).

Särskilt intressant är att analysera de verser som innehåller anklagelser mot den svenske kungen och hans rådgivare:

---

8 "Schacktavelslek does not claim to be a political tract nor is it one. Although there are elements to suggest that some institutions are preferable to others, it is social morality and the education of virtues (and the avoidance of vices) in a social perspective that is the central theme" (Ferm 2005: 318).

The skulo ey til städia nya sidher
 vthan alt rikit ther om bidher
 tha skal thet ske medh konungx nadh
 ok alt hans meena rikins raadh
 ok ey til städhia twa eller tree
 hwat the wilia thet skal skee
 thy thet skal them allom röra
 thet skule ok alle samtykka ok höra
 nw pläger opta then radha skal
 at göra epter eens mans taal
 ok forsmar the andra medh honom skulu radha
 thy star han opta sielffwer j wadha
 Thu som skal radha tenk ther vppa
 at mera besinna mange en twa
 gaar tik stundom nagat j moth
 tha kunne mange bätra booth
 en een som tror hans radh wara froom
 ok drunkna stundom j sinom wisdom
 Swa wil tu aff flerom raad at leta
 the bidhia tik ga til thin egin profeta
 drotzst ok marsk man pläger them kalla
 som skulo thenna lagh vp halla
 en som före är sakt tha the vprisa
 sa wexer thom giri, ok forgaas retwisa
 sa komber ofredh ok omilhet
 för en konungin ther nagat aff weth
 sa böria menighet ather wandra
 driffwer bort konungin medh the andra (v. 1783–1810).

Mycket tyder på att det är Karl Knutsson som är föremål för författarens kritik (Blomqvist 1941: 121–130; Ferm 2005: 313).

Men det är inte bara kungens plikter som uppmärksammas i texten. Också domarnas och rådgivarnas attityder till maktutövning samt deras förhållande till kungen uppmärksammas. Allt detta inbjuder till jämförelser inte bara med de historiografiska verken i de båda handskrifterna utan också med *Karl Magnus* (Bampi 2008) och *Sju vise mästare*.⁹

---

9 *Sju vise mästare* handlar som bekant huvudsakligen om kvinnornas illvilja och rådgivarnas visdom.

Av allt det som vi har sett hittills framgår att *Schacktavelslek* är en mångfacetterad text som kan läsas ur olika perspektiv och på olika nivåer. Det är samspelet med andra likartade texter i samlingen som gör det möjligt att skönja textens mångsidighet. Dess olika meningar går således att skönja genom att se på texten utifrån det kodikologiska sammanhanget i varje handskrift. Samtidigt som det är samspelet mellan texterna i handskriften som ger oss insikt i textens mångsidighet så vittnar detta samspel om hur texterna i en samlingshandskrift brukade läsas och tolkas.

LITTERATUR

Bampi, Massimiliano. 2007. *The Reception of the Septem Sapientes between Translation and Rewriting* (Göppingen: Kümmerle Verlag).

Bampi, Massimiliano. 2008. 'In Praise of the Copy.' 'Karl Magnus' in 15th-Century Sweden', i Massimiliano Bampi & Fulvio Ferrari (red.). *Lärdomber oc skämtan. Medieval Swedish Literature Reconsidered* (Uppsala: Swedish Science Press), s. 11–34.

Bampi, Massimiliano. 2014. 'Translating and Rewriting. The Septem Sapientes in Medieval Sweden', i Jürg Glauser & Susanne Kramarz-Bein (red.). *Rittersagas. Übersetzung – Überlieferung – Transmission* (Tübingen: Francke Verlag), s. 239–262.

Beskow, Per. 1999. 'De gjorde oss till européer – cisterciensernas betydelse i det medeltida Sverige', i Sven Hellström (red.). *Askeby: klostret och bygden* (Vadstena: Stålgården), s. 31–36.

Blomqvist, Gunnar. 1941. *Schacktavelslek och Sju vise mästarare. De ludo scaccorum. De septem sapientibus. Studier i medeltidens litteraturhistoria* (Stockholm: Hugo Gebers förlag).

Carlquist, Jonas. 1996. *De fornsvenska helgonlegenderna*. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Serie 1. Svenska skrifter, 81 (Stockholm: Graphic Systems).

Carlquist, Jonas. 2002. *Handskriften som historiskt vittne. Fornsvenska samlingshandskrifter – miljö och funktion*. Runica et Mediævalia, Opuscula, 6 (Stockholm: Runica et Mediævalia).

Ferm, Olle. 2005. 'Schacktavelslek. An International Bestseller and its Adaptation into Swedish', i Olle Ferm & Volker Honemann (red.). *Chess and Allegory in the Middle Ages*. Runica et Mediævalia, Scripta minora, 12 (Stockholm: Runica et Mediævalia), s. 281–328.

Ferm, Olle. 2012. 'Making Chess Politically and Socially Relevant in Times of Trouble in the Schacktavelslek', i Daniel Edmund O' Sullivan (red.). *Chess in the Middle Ages and Early Modern Age. A Fundamental Thought Paradigm of the Premodern World* (Berlin: De Gruyter), s. 45–62.

France, James. 1992. *The Cistercians in Scandinavia* (Kalamazoo: Cistercian Publications).

Jonsson, Bengt R. 2010. *Erikskrönikans diktare – ett försök till identifiering*. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1. Svenska skrifter, 94 (Uppsala: Svenska fornskriftsällskapet).

Klemming, Gustaf E. (utg.). 1881–1882. *Medeltids dikter och rim*. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Serie 1. Svenska skrifter, 78–80 (Stockholm: P.A. Norstedt).

Kornhall, David. 1959. *Den fornsvenska sagan om Karl Magnus. Handskrifter och texthistoria* (Lund: Gleerup).

Plessow, Oliver. 2007. *Mittelalterliche Schachzabelbücher zwischen Spielsymbolik und Wertevermittlung. Der Schachtraktat des Jacobus de Cessolis im Kontext seiner spätmittelalterlichen Rezeption* (Münster: Rhema).

Småberg, Tomas. 2011. 'Bland drottningar och hertigar. Utblickar kring riddarromaner och deras användning i svensk medeltidsforskning', *Historisk Tidskrift*, 131, s. 197–226.

Wiktorsson, Per-Axel. 1997. 'On the Scribal Hands of the Manuscripts of Skemtpan', i Olle Ferm & Bridget Morris (red.). *Master Golyas and Sweden. The Transformation of a Clerical Satire*. Runica et Mediævalia, Scripta minora, 3 (Stockholm: Runica et Mediævalia), s. 257–267.

Wiktorsson, Per-Axel. 2007. *Äktenskapsvisan. En lustig visa om samgåendets vedermödor*. Runica et Mediævalia, Lectiones, 6 (Stockholm: Runica et Mediævalia).

Åström, Patrik. 1997. 'The Manuscripts of Skemptan', i Olle Ferm & Bridget Morris (red.). *Master Golyas and Sweden. The Transformation of a Clerical Satire*. *Runica et Mediævalia, Scripta minora*, 3 (Stockholm: Runica et Mediævalia), s. 235–256.

